

ІСТОРИЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ЄВРОПА «КОНЦЕНТРИЧНИХ КІЛ» Е. БАЛЛАДЮРА

У статті автор розглядає історію європейської інтеграції, теорії та концепції об'єднання Європи. Зокрема, розглядається концепція «концентричних кіл» або «сходинової інтеграції» об'єднання Європи, запропонована Едуардом Балладюром – прем'єр-міністром Франції 1993-1995 рр. Вивчення концепцій об'єднаної Європи та європейських інтеграційних процесів стає вагомим та важливим для подальшого вивчення та набувають актуальності з огляду на вибір довгострокових орієнтирів європейської політики України.

Ключові слова: європейська інтеграція, «сходинова інтеграція», «Європа концентричних кіл», «спеціалізована кооперація» країн, монетарне коло, поглиблене співробітництво, розширення.

В статье автор рассматривает историю европейской интеграции, теории и концепции объединения Европы. В частности, рассматривается концепция «концентрических кругов» или «лестничной интеграции» объединения Европы, предложенная Эдуардом Балладюром – премьер-министром Франции 1993-1995 гг. Изучение концепций объединенной Европы и европейских интеграционных процессов становится весомым и важным для дальнейшего изучения и становится актуальным исходя от выбора долгосрочных ориентиров европейской политики Украины.

Ключевые слова: европейская интеграция, «лестничная интеграция», «Европа концентрических кругов», «специализированная кооперация» стран, монетарный круг, углубленное сотрудничество, расширение.

In the article the author examines the history of European integration, theories and consolidation conceptions of Europe. Such as, the conception of «concentrative circle» or «stair integration» of Europe consolidation, suggested by Eduard Balladyur – the Prime-Minister of France in 1993-1995. The exploration of conceptions of the united Europe and European integrative process becomes important for further learning and becomes actual proceed from election of long time marks of European politic of Ukraine.

Key words: European integration, «stair integration», «Europe of concentrative circle», «specialize cooperation» of countries, deep cooperation, expansion.

На порозі XXI століття виникає потреба зглянутись на події минулого XX століття. XX століття увійшло в історію як століття контрастів, соціальних, військових та економічних катаклізмів. Друга половина XX століття була збагачена фундаментальними зміщеннями та новими явищами в сфері міжнародно-економічних, політичних та правових відносин.

Багато століть Західна Європа асоціювалась з роздробленістю народів та держав, гострим суперництвом й постійними збройними конфліктами. В XX ст. саме Західна Європа була джерелом та головним полем двох руйнівних світових воєн.

За останні півстоліття ситуація в цій частині земної кулі радикально змінилась. Відтепер ніде у світі не існує таких тісних відносин міждержавного співробітництва. Ніде більше не створені настільки міцні та ефективні гарантії не допуску антагонізмів між сусідніми державами. Ніде міжнародні кордони не є такими прозорими для руху товарів, послуг й факторів виробництва. Все це стало можливим завдяки європейській інтеграції.

На сьогодні Рада Європи та ЄС об'єднують країни Західної, Центральної та Східної Європи. Було б невір-но уявляти сучасний Європейський союз як геніальне

творіння його «батьків-засновників», які з самого початку мали перед очима конкретну стратегічну ціль. Навпаки, теперішні структури ЄС є продуктом об'єктивно обумовленого, хоча і спірного розвитку Західної Європи у післявоєнний період. Звернення до історії «європейського будівництва», до різноманітних планів «об'єднання Європи» дозволяє краще зрозуміти інтеграційні процеси, які відбуваються в Європі.

Європейська інтеграція охопила країни Західної, Центральної та Східної Європи і цей процес продовжується зростаючими темпами. У зв'язку з цим вивчення історії європейської інтеграції стає особливо актуальним.

Метою даної статті є вивчення концепцій об'єднання Європи, зокрема, ідеї «концентричних кіл», яка була запропонована прем'єр-міністром Франції 1993-1995 рр. Едуардом Балладюром.

Розробка проблем європейської інтеграції в вітчизняній історіографії розпочалась в кінці 50-х років, де зберігалось негативне відношення марксистської історіографії до ідеї Об'єднаних Штатів Європи.

Після гельсінських домовленостей 1975 р., які положили початок загальноєвропейському процесу, ситуація потроху змінюється.

Але лише за умов незалежної України науковці почали активно вивчати факти європейської спільноти, комплексно та цілісно аналізувати історію об'єднаної Європи. Такі автори, як В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко, В.А. Манжола, М.М. Білоусов, Л.Ф. Гайдуків, Д.В. Ченчик детально та ґрунтовно досліджують саме європейські інтеграційні процеси, їх розвиток, засади створення Європейського Союзу та механізми взаємодії країн в «малій Європі» [1; 2; 3].

Російські вчені, такі як А.О. Чубар'ян, В.Г. Барановський, Ю. Борко, М. Максимова розглядають інтеграцію в якості незворотного процесу конфліктно-компромислового розвитку, об'єктивного за природою процесу зближення, взаємодії національних господарств, формування регіональних господарських комплексів у рамках тих груп держав, де для цього склались сприятливі умови [4; 5; 6; 7].

Багатомірною також й іноземна історіографія. Треба відмітити, що іноземні автори достатньо добре відносились до ідеї європейської інтеграції [8; 9; 10; 11; 12].

Науково-теоретичне вивчення проблем інтеграції засновано на розумінні інтеграційних процесів та направлене на виявлення загальних тенденцій. У 40-70-х роках ХХ ст. найбільш вивченими та поширеними були чотири теоретичні напрямки: школа функціоналізму (Д. Мітрані), неофункціоналізму (С. Хаас), теорію федералізму (А. Спінеллі, К. Фрідріх) та «плюралістичну школу» (К. Дойч).

Відмінності економічного розвитку країн ЄС, та рівень їх бажання приймати участь в інтегрованих областях, призвели до появи ідеї Європи «концентричних кіл».

До числа найбільш активних прибічників ідеї Європи «концентричних кіл» відноситься прем'єр-міністр Франції у 1993-1995 рр. Едуард Балладюр, який у своїй монографії «Інша Європа» («Два бачення Європи») зробив спробу відповідати на деякі провідні питання європейської інтеграції.

На сьогоднішній день, згідно автора, існує два бачення Європи: перше – «романтичне», де Європа постає як духовна єдність, цільна цивілізація, об'єднання багатьма столітніми культурно-історичними зв'язками; друге – політична Європа з її соціальними та структурними проблемами. Європейські лідери, на думку Е. Балладюра, велику увагу приділяли першому аспекту, в той час найбільш складним є другий [13, с.25]. При цьому, автор виокремлює три комплекси проблем: наднаціональні, загальноправові – культурні цінності, економіка, органи влади, наука; взаємодія країн ЄС; партнерство з сусідами, діалог на рівних [13, с.28].

Е. Балладюр вважає, що організація ЄС являє собою нестабільне об'єднання інтересів націй та наднаціональних органів. Пропонує реорганізувати країни по групах:

- в першій повинні розташовуватись політичні та правові інтереси усіх членів;
- у другу повинні увійти відсталі в соціально-економічному розвитку країни;
- третя – сектор, орієнтований на взаємодію з сусідами [13, с.40-45].

Таким чином вимальовується дворівнева структура ЄС на національному та «континентальному» рівнях.

Далі Е. Балладюр переходить до пояснень своєї схеми створення нової Європи, поділеної на сфери кооперації держав. Перш за все необхідно реформувати наднаціональні органи: зміцнити позиції регіональних парламентів; приймати до Єврокомісії тільки по одному представнику від кожної країни; чітко виокремити повноваження Ради Європи та Комісії – основна політична влада повинна належати Раді, у той час як Комісії належить зосередитись на адміністративній відповідальності.

Але головним пунктом програми Е. Балладюра – це створення «спеціалізованих кооперацій» країн, співпрацюючих згідно їх загальними проблемами, потребами та рівню розвитку [13, с.18].

Пропонується розумне рішення згрупувати окремо найбільш відсталі країни ЄС, у тому числі країни СНД. Окремо повинні об'єднатись країни, які прийняли євро та зосередитись на його укріпленні.

Такі «спеціалізовані кооперації» будуть сприяти взаємному доповненню та співробітництву між країнами на декількох рівнях, наприклад, країна зі слабо розвинутим сільським господарством може компенсувати цей недолік обміном з сусідами своїми досягненнями в сфері науки та високих технологій.

Обережно оцінюючи перспективи федеративного майбутнього Співтовариства та виступаючи за збереження національного державного суверенітету, прем'єр-міністр Франції Е. Балладюр пропонує концепцію «Європи концентричних кіл», або «сходинової інтеграції», яка є альтернативою проекту ХДС/ХСС. Вона представляє дещо видозмінене бачення федералістського майбутнього Співтовариства, викладене ще 17 січня 1990 р. головою Європейської комісії Жаком Делором перед Європарламентом у світлі нових взаємовідносин Схід-Захід. Залишивши осторонь федералістські прогнози Ж. Делора про європейське майбутнє, Е. Балладюр використав і розвинув ідею «концентричних кіл» навколо компактного ядра. Пізніше, в 1994-1995 роки теорія «концентричних кіл» була підтримана Аленом Жюппе та Жаком Шираком.

На відміну від концепції «ядра», яка виключала з інтеграційного процесу країни з відносно менш розвинутою економікою, в тому числі й Італію і, фактично, представляла політичне обґрунтування для зменшення витрат на користь останніх, французький проект передбачав утворення навколо консолідованого «ядра» Співтовариства різних зон співробітництва з глибиною інтеграції, що послідовно зменшувалася.

В центрі системи «концентричних кіл» передбачалося коло «комунітарного права», що відповідало б у географічному плані Європейському Союзові, визначеному Маастрихтськими угодами. Саме воно мало виконувати роль «ядра» європейського інтеграційного процесу, притягуючи до себе інші країни, що бажають прийняти в ньому безпосередню участь. Проект визнає можливість поступового розширення «ядра». Вступ до ЄС розглядався скоріше як нагорода за успішні зміни в економічному та політичному житті країн-кандидатів та їхнього від-

повідного підтягування до комунітарних вимог, ніж як засіб заохочення до подібних перетворень та реформувань. До другого кола мали б входити країни Європейської економічної зони (ЄЕЗ), утвореної у результаті підписання в травні 1992 р. угоди між Європейським співтовариством та ЄАВТ. ЄЕЗ практично стала першим кроком на шляху до вступу країн ЄАВТ до Співтовариства. Залишаючись поза межами ЄС, країни ЄАВТ фактично підпорядковувалися правовій системі ЄС, що стало врешті решт одним із мотивів, що викликав серію заяв цих країн щодо вступу в ЄС. До третього кола мали б увійти країни-кандидати на вступу в ЄС, пов'язані з останнім системою угод про асоціацію: Кіпр, Мальта, Туреччина та країни Центральної та Східної Європи. Розроблений Співтовариством механізм європейських угод про асоційоване членство, що ліг в основу політичного діалогу, та співробітництва в різних сферах економіки, торгівлі й науково-технічних взаємовідносин із перерахованими вище країнами, не дивлячись на деякі недоліки, виконує важливу функцію перехідного періоду на шляху до прийняття останніх до Співтовариства.

Передбачено також утворити ширше коло за участю всіх інших європейських країн, у тому числі, прибалтійських та країн СНД. Утворення свого роду нового пан європейського порядку в континентальному масштабі, як це пропонували Е. Балладюр, Франсуа Міттеран та Вацлав Гавел, поряд з ОБСЄ та НАТО мало не тільки забезпечити співробітництво у сфері економіки, енергетики, охорони здоров'я, культури та політики, але, в першу чергу, сприяти підтримці миру та запобіганню конфліктів на європейському континенті.

Принципово важливою була ідея, висловлена Е. Балладюром, щодо формування більш вузьких та гнучких кіл, які б дозволяли розвивати поглиблене співробітництво між невеликою кількістю країн. Зокрема, пропонувалася можливість утворення монетарного кола за участю 7-8 країн, військового кола, індустріального, соціального та інших, де число учасників було б меншим від загального числа членів Співтовариства. Такі вузькоспеціалізовані інтеграційні кола мали б об'єднувати лише ті держави, чії інтереси та можливості відповідали б тому чи іншому напрямку інтеграційного співробітництва. Водночас, ці кола мали б носити відкритий характер, дозволяючи брати у них участь усім державам, що мають до цього бажання та можливості [13, с.43].

Не дивлячись на критику противників цієї концепції, яка, на їхню думку, може призвести до дезінтеграційних процесів у Європейському співтоваристві, зростанню неоднорідності держав-членів та загрози його поділу на окремі угруповання з інтересів, практика європейської інтеграції демонструє також і можливість розвитку співтовариства відповідно до принципів концепції «Європи змінних геометрій». Про це свідчать такі приклади спеціалізо-

ваної інтеграції як аерокосмічне співробітництво, зокрема, розробка проекту «Аріан», монетарне співробітництво в межах Європейської валютної системи (ЄВС) за участю країн, чия валюта входить до складу Євро і може зберігати свої коливання в межах 6 %, Шенгенські угоди, які підписали дев'ять та ратифікували сім країн-членів ЄС; соціальне співробітництво, в якому брали участь 14 країн, за виключенням Великобританії.

Ідея «Європи змінних геометрій» досить вдало відповідає потребам майбутнього розширення ЄС. Країни-кандидати зможуть стати повноправними членами ЄС не одночасно, а поступово – в залежності від їхнього економічного та політичного становища. Крім того, після вступу їх чекає досить довгий перехідний період. Наведені вище приклади є свідченням того, що інтеграція розвивається шляхом емпіричного пошуку оптимальної рівноваги між дезінтеграційними процесами, які базуються на суто прагматичних інтересах учасників, та максималістськими інтеграційними проектами європейського об'єднання. Пошук компромісу між двома взаємозв'язаними рівнями інтеграційного реформування на сьогоднішній день є першочерговою задачею європейської інтеграційної стратегії.

Отже, Е. Балладюр приходять до висновку, що головна задача сучасної Європи – забути про розширення та зосередитись на якісних змінах її інститутів та переосмислення принципів міждержавного співробітництва [13, с.102].

Аналіз сучасного стану розвитку європейських інтеграційних процесів неможливий без врахування історії розвитку ідеї об'єднання Європи та основних теоретичних підходів, що були започатковані та розвивалися на протязі декілька сторіч європейської історії. Тому вивчення різних аспектів та форм існування «європейської ідеї» має важливе значення для розуміння суті всіх сучасних теорій та концепцій створення об'єднаної Європи, а також практичних заходів щодо їхньої реалізації. В умовах, коли в ЄС відбувається пошук стратегічних шляхів розвитку, трансформації внутрішньої структури та географічного розширення через приєднання нових членів теоретичне визначення майбутнього Європейського Союзу знову перетворилося в актуальну задачу для політичних еліт та наукового співтовариства.

Нажаль ступінь розвитку України, однієї з країн Європи, не є достатнім для вступу в європейське співтовариство. Також рівень знань громадян України про історію європейських інтеграційних процесів залишається на низькому рівні.

В статті ми зробили спробу розглянути лише одну із провідних концепцій об'єднання Європи – теорію «концентричних кіл». Але у наш час, час коли європейська інтеграція набуває все більш важливого значення, всі концепції та ідеї об'єднання Європи потребують подальшого вивчення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування та етапи становлення. – К., 2001.
2. Манжолла В.А., Білоусов М.М., Гайдуков Л.Ф. та ін. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки) – К., 1999.

3. Ченчик Д.В. Идея об'єднаної Європи та пошук шляхів її реалізації: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Харків, 2007.
4. Чубарьян А.О. Европейская идея в истории: проблемы войны и мира. – М., 1987.
5. Барановский В.Г. Политическая интеграция в Западной Европе: Некоторые вопросы теории и практики. – М., 1983.
6. Борко Ю.А. Европейский Союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития. – М., 2001.
7. Максимова М.М. Европейское сообщество: регулирование интеграционных процессов. – М., 1986.
8. Bitsch M.T. Histoire de la construction europeenne. – Bruxelles, 1999.
9. Hoffmann R. Debate: The European Union and the Central and Eastern European countries: prospects for integration. Debate chaired by Riner Hoffmann. – Transfer, 1995.
10. Haas E. The study of Regional Integration: Reflections on the joy and anguish of pre-theorising. – International Organization, 1970.
11. Massart-Pierar F. L'Europe en tous ses etats: entre mythe et contrainte communautaire? – Paris, 1993.
12. Mitrany D.A. Working Peace System. An Argument for the Functional Development of international Organization. – London, 1940.
13. Balladur E. L'Europe autrement. – Paris, 2006.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

О.Р. Давлєтов – к.і.н., доцент, Запорізький національний університет;

П.М. Тригуб – д.і.н., професор, ЧДУ ім. П. Могили.

© К.О. Доценко

Стаття надійшла до редакції 01.06.09